

Hónapló

Dalos György

Webcam

Berlin, 2022. március 7.

Jelena. S. írja Novoszibirszkából: „Nem tudom, hány évtizednek kell elmúlnia ahhoz, hogy minden helyrejöjjön. Pillanatnyilag megpróbálom ezt az egészet elrendezni magamban, de nem sikerül. Országom megtámadta Ukrajnát. Ez az én nagy szenvedésem, mert valósággá vált az elképzelhetetlen, orosz rakéták verik szét Kijevet, mint egykor a fasiszták. Legrémesebb álmomban sem gondoltam volna erre. Egész testem fáj tőle, mintha valaki összevert volna. Nagy szenvedésem azonban már nyolc éve a Donbászban élő embereknek is szól. Mi, orosz férfiak és nők is, akik sokat tettünk a nyugati értékek itteni elfogadtatásáért, tűzvonalba kerültünk, csak másképpen. A világnak ugyanis teljesen mindegy, hogy mit gondolok és érzek személyesen én, az is mindegy, hogy 2000 után soha többet nem szavaztam Putyinra, nem szavaztam sem a kommunistákra, sem pedig az Egységes Oroszországra (Putyin pártja – D. Gy.), hogy 25 év óta minden tőlem telhetőt megteszek, hogy hidakat építsek Németország és Oroszország között, hogy minél több élő kapcsolat legyen, hogy ne klisékből, hanem személyes tapasztalatokból éljünk. Jelena S. nem létezik többé, csak a gonosz oroszok vannak, az egész országnak egyetlen ember döntéséért kell bűnhődnie. Lehet, hogy van is ebben valami, de én még nem tudtam helyrerakni az új világrendet, amelyben nincs többé egén, csak nép, amelyet meg kell büntetni, mert nem megy ki a barikádokra. Pedig az emberek, nem is kevesen, kimennek az utcára, ahol őrizetbe veszik őket a »Nyet vojnye!«-plakátok miatt, ezrével írnak alá petíciókat a háború ellen, ez azonban a világ többi részében nem játszik szerepet, valamennyien Oroszországból jövünk, és kollektív bűnösökként néznek ránk. Ilyesmiről már több könyvet olvastam, de nem tudtam, hogy velem is megtörténhet. Egész életem a feje tetejére állt, és úgy sejtem, hogy ez csak a kezdet, lesz még rosszabb is – anyagilag és lelkiileg. Befalazva, ortodox hazafiakkal körülvéve élünk ebben az országban. Pedig szeretem az országomat, a kultúrámat, de akkor érzem jobban magam, ha nyitva a határ, hiszen, mint Goethe szokta mondani, az utazás művel. Most azonban legördül a vasfüggöny, amelyet némelyek valahogy mindkét oldalon hiányoltak. Most a nagy politikusok, katonák és fegyvergyárosok nyugodtak, az ő világuk rendben van. De az enyém nem. És a fiamé sem. És azoké az embereké sem, akik Donbászban és az utóbbi napokban Ukrajnában életüket veszítették.”

Megdöbrent az idő félelmetes felgyorsulása. A francia forradalom híre tizenhárom nap alatt jutott el Szentpétervárra, Batthyány Lajos gróf kivégzéséről négy nappal később tudósítottak a bécsi lapok, a Kennedy-gyilkosság egy órán belül vált főhírré a távirati irodák telexgépein. Mostanra az elektronikus kép- és hanghordozók a földrajzi távolságokat legyűrve már-már mikroszkopikusan közel hozzák a történéseket. A hírozón akkor is befogadhatatlan, ha csak a legfrissebb értesüléseket töltjük le az internetről. A helyszínek, Kijev, Harkov, Mariupol, Herszon, Csernyigov, Irpeny, Csap és Beregsurány, beköltöznek a szobámba, tőlem hatvan centire csapódik be egy rakéta és kigyullad egy lakóház. Szemem láttára öregek, nők és gyerekek vonulnak kisebb-nagyobb motyóikkal, kofferekkel, kínai plasztikzsákokkal, kutyával és macskával. Nekem sírják ki az otthonvesztés kínját, a hátrahagyott családtagok miatti rettegést, és életük kopár jövőtlenségét. Hogy jövök én ehhez? – duzzog bennem a kispolgár, el kell zárni a rohadt készüléket. Elég lesz, ha húsz év múlva olvasom majd egy könyvben, vagy megkapom versbe foglalva, ahogyan Ilja Ehrenburg idézte fel a spanyol polgárháborút követő tömeges menekülést: „Szöveg nem kellett akkor már a dalnak, / nem volt szomorúbb csoda sohasem. / A kezekben egy tányér föld, s a falvak / vonultak, mint hajók a tengeren.”

Ennek a perverz háborúnak jellegzetes szóvirága a „humanitárius folyosó” kifejezés – az orosz változat még tetézi is: a „gumanyitarnüj koridort” a szokott orwelli rövidítéssel legott „gumkoridornak”, „humfolyosónak” becézi. Ez volna az az elvben demilitarizált útvonal, amelyen a fenyegetett városok és falvak lakói átmenekülhetnek más fenyegetett városokba és falvakba, jobb esetben vonaton, buszon vagy gyalog elvergődhetnek a legközelebbi lengyel, szlovák, magyar, román és moldovai határátkelőhelyig. Vagyis ez a különös humánium nem az otthon maradóknak szól, nem őket kíméli, márpedig ők többen vannak, mint a távozók. Valószínűtlen, hogy félmillió vagy millió városok teljes létszámmal kitelepljenek, ámbár – mit beszélek én itt? – mi lehetne még az adott pillanatban valószínűtlen? Mellesleg ez az „adott pillanatban” kifejezés is a háborús szókészlethez tartozik, az orosz „na dannüj moment”-ből fordítom. Ahány interjú, politikai nyilatkozat, hadijelentés, megannyi hivatkozás az adott pillanatra, arra, hogy a közlés időben korlátozott érvényű, talán már a mondat végén sem aktuális. Ez idő szerint az „adott pillanattól” egyetlen kiút van: a „humfolyosó”.

A. unszolására mégis visszaülök a képernyőhöz. Egy román internetes gyűjti YouTube-oldalra az elérhető ukrainai térfelügyelő kamerákat. A Majdan téri webcam lencséjén lehet látni a legtöbbet. A háború első hetében vagyunk, vasárnap délután van. A hatalmas tér jószerivel néptelen, olykor kutyát sétáltató férfi megy át rajta, máskor fiatal pár beszélget egy pad előtt – nem ülnek le. A kutyaugatást halljuk, a beszélgetést nem. A teret szegélyező főutak üresek, egyiket vastorlaszok zárják le, a négysávos úton egy sávon lehet be- és kihajtani, de ezen is gyéren jelenik meg autó. A kereszteződés túloldalát nem lehet megközelíteni, ott ukrán katonák állnak. Minden gépkocsit, amely oda próbál behajtani, továbbbintenek, vélhetően fontos állami épületet őriznek. Kora este hirtelen megszólalnak a légvédelmi szi-

rénák, a weboldal chatforumában kanadai, indonéziai, panamai és európai „megfigyelők”, „OMG sirens” vagy síró emotikonokkal fejezik ki ijedelmüket. A riadónak vége, a másik képernyőn a kijevi állatkertben vagyunk: pingvinek járkálnak a medence szélén – alig hihetően itt és most. A keményebb valóság az ukrán–lengyel határon látható, végeláthatatlan gépkocsi- és autóbusszorosok, lengyel határőrök, civil segítők, cipekedő emberek várják, hogy szabad földre jussanak át.

*

Groteszk helyzet: ezekben a rémületes napokban német és osztrák rádió- és tévériporterek sorra arról kérdeznak, mit gondolok a jövő hó eleji magyarországi választásról. Kicsit olyan ez, mintha Noé apánknál érdeklődnének az özönvíz előtt afelől, milyen lesz a szüret. S noha a téma adja magát, mind-megannyiszor hozzáteszik a felkéréshez, hogy okvetlenül ejtsék néhány szót az orosz–ukrán háború várható hatásáról a kormánypárt, illetőleg az ellenzék esélyeire. Gondolatban végigsakkozom az eshetőségeket: kinek mit hozhat 2022 áprilisában Mariupol szőnyegbombázása, Kijev fojtogató ostromzára, a négymillió menekült s még a háborún túl is fenyegető gazdasági összeomlás rémképe. Zavartan tapasztalom magamon, hogy ezekhez a sorsdöntő fejleményekhez képest engem a hazai mérkőzés kimenetele csak közepesen érdekel. A „Márki-Zay vagy Orbán Viktor” kérdés hazai szempontból minden bizonnyal rendkívül fontos, akár sorsdöntő is lehet, de a világ látószögéből nézve nem hamleti kérdés. A nyugati kollégák célzott kíváncsisága pedig azt a régóta rögzült felismerésemet erősíti, hogy némely történelmi pillanattól – 1956, 1989 – eltekintve igencsak szürke pontja vagyunk a világnak.

70

*

Múzsám volt – hatvan év múltán talán nem illetlenség így említeni. Első randevúnkat a Szent István körúti Sziget cukrászdában tartottuk, amelyet akkoriban törzshelyemnek szemeltem ki. Másfél órát beszélgethettünk, én hevesen cigarettáztam és szógazdagon ecseteltem az érzelmeimet. Neki hamarosan mennie kellett – rajzkészségét fejlesztette egy magániskolában. Arra készült ugyanis, hogy érettségi után a Képzőre jelentkezik, amely akkor a Színmű mellett a legvágyottabb felsőoktatási intézménynek számított Budapesten. Kiléptünk a cukrászdából, és saját vallomásomtól elcsukló hangon megkérdeztem, elkísérhetem-e a rajziskoláig. Beleegyezett. A végcélnál, egy szürke ház előtt félénk puszival búcsúztunk egymástól. A vállán átvett táskából kilátszott a rajztábla és egy zsinigre kötözött tintásüveg. Nyílt a kapu, s ő tizenhét évesen, kicsi alakjával, szénfekete copfjával, hipp-hopp, eltűnt a szemem elől – negatív varázslat. Hét hónap múlva a Hotel Ifjúság kerthelyiségében narancsszörp mellett szakítottunk.

Mindezen viharok lecsillapodtán valóban tartós barátság kapcsolt össze bennünket. Ő szobrász szakon elvégezte a Képzőt, és szabad művészként dolgozott agyagban, bronzban, bár legszívesebben színes faszobrokat készített. Portréin pályatársakat, barátokat a hatvanas-nyolcvanas évek értelmi-ségi szereplőit mintázta meg – lakásom ékessége mindmáig a nekem kikölcsonzott „Petri György. Bronz, 85 cm”, és az idők folyamán engem is többször

„megörökített” plakettban, kisplasztikában, sőt köztéri szoborban is (*Család* – Szegeden, a Tisza-parti sétányon). Nem került el a siker – nemzetközi tárlatokon, hazai stúdiókiállításokon szerepelt, és 1981-ben megkapta a Munkácsy-díjat. Említett festett fából faragott portréi közül én legjobban az 1982-ben Pécsen kiállított *Szent György és a sárkányt* kedveltem. A Sárkányölő elszántra és mégis meglepően jószágosra sikeredett. Modellként társa, Kálmán György számítástechnikus szolgált, akivel negyedszázadot töltöttek együtt, mígnem Gyuri 2009 januárjában szörnyűsége kórban meg nem halt. A társ nélkül élt maradék idő már csak kínszenvedés volt – talán ez elől menekülve szökött maga feledésbe. De ennél is szomorúbb, hogy a kívülvilág is feledte, halálának nem kelt híre, a Wikipédia szerint most is él. Lóránt Zsuzsa, 1949–2022.

Hargitai Miklós

Békefront

Március közepe van, a háború a negyedik hetében jár, és olyasvalamit kellene írni, ami még április elején is érvényes lesz. Készültem erre, tartalékkoltam a témákat, de egy hónappal ezelőtt, amikor az előző bejegyzéssel dolgoztam, Ukrajna lerohanása még csupán egy valószínűtlenül rossz álom volt, a mi kis világunk sorsfordító kérdésének pedig az látszott, hogy lesz-e változás idehaza a hatalomban. Mára viszont – bármilyen nehéz is ezt belátni a felfokozott belpolitikai hangulatban – az áprilisi választás a szomszédunkban dübörgő világpolitika jelentéktelen mellékkörülményévé vált (súlya nincs ugyan, de kapcsolódik hozzá: a mi jövőnk is az ukrán fronton dől el).

Szinte felfoghatatlan, mi mindent változtatott meg és értékelt át a háború. A szabadsághoz, az igazsághoz, a megbízható információhoz való viszonyunkat; a gondolatainkat (vagy inkább a tudásunkat) a saját bátorságunkról, önfeláldozási hajlamunkról és hazaszeretetünkről; a biztonságérzetünket; a véleményünket a saját otthonunkról (meg arról, hogy van-e benne pince, és ha van, akkor mennyire tűnik ellenállónak mondjuk egy bombatámadás esetén), az atomenergiáról, a „mindenképpen szükséges” dolgokról és azokról az országokról, ahova egy kiterjedtebb orosz invázió, netán egy atomerőmű-robbanás vagy egy taktikai atombomba ledobása esetén menekülni érdemes. Csupa olyan kérdéskör, ami sem napirenden nem volt, sem relevánsnak nem tűnt február 24-ig, most pedig felnőtt emberek tervezik újra az életstratégiájukat a fentiek alapján (és vásárolnak katonai sisakot, golyóálló mellényt, engedély nélkül tartható kézifegyvert, túlélőfelszerelést – gyakorlatilag kiürültek a military profilú hazai boltok).

Nehéz a dolgunk – gondolom, az összes naplóírónak –, mert pár hét alatt úgy felfordult a világ, hogy az sem egyértelmű, újabb pár hét után lesz-e még belőle valami. Én magam az extrém módon megnövelt hírfogyasztás mellett

leginkább imával próbálom kezelni a helyzetet – az utóbbi sok egyéb járulékos haszon mellett arra jó, hogy segít felindítani az együttérzést azokkal, akiknek a háború nem csupán menekülteket, inflációt, lemondott nyaralást vagy egy közelítő gazdasági válságot jelent, hanem konkrétan az eddigi életük végét – akár biológiai értelemben, akár a pótolhatatlan veszteségeik miatt. Ahhoz, hogy a belátható jövőben helyes döntéseket hozzunk – beleértve adott esetben akár a menekülés vagy a harcokhoz történő csatlakozás kérdését is (ha úgy alakulnak az események, bármelyik reális opció lehet már a közeljövőben), de azt mindenképpen, hogy kinek és mivel segítünk, hogyan foglalunk állást, milyen információkat osztunk meg, és persze hogyan szavazunk. Szerintem nélkülözhetetlen egy bizonyos fokú azonosulás azokkal, akik ma még „ők”, néhány száz kilométeres, az eddig bevetett fegyverrendszerek számára nevetségesen kis távolságra tőlünk, de bármikor „mi” lehetünk. Ahogyan az egykori népszabadságos kolléga, Jászberényi Sándor írta az egyik nagy hazai hírportálnak Kijevből küldött haditudósításában: „Ilyenkor a világ két részre zsugorodik: arra, ahol lónek, meg arra, ahol nem.” És a dolgok természetéből adódóan a két részt nem falak választják el egymástól; valójában nincs is köztük semmilyen választóvonal, csak az idő, a véletlen meg a szerencse.

Az előző század világirodalmának meghatározó élményanyaga volt a két világháború, megkerülhetetlen közös következtetése pedig az, hogy az emberi minőség sokszor csak az olyan határhelyzetekben válik kézzelfoghatóvá, amilyeneket a háborúk teremtenek. Engem őszintén meglepett, ahogyan az ukránok a saját országuk megtámadására reagáltak – azt gondolom, hogy ha Magyarországon történne ilyesmi, pillanatokon belül Budapestig érne a sor a hegyeshalmi kijáratnál; remélem, sosem kell élesben tesztelni, hogy így van-e –, de az első hét végére valamit megértettem belőle. Talán még abból is, hogy tíz- és százezrek mennek haza a szabad világból, hogy fegyverrel harcoljanak a szabadságért. Maga a szabadság valószínűleg mást jelent, mint amit békeidőben gondolni szoktunk róla, és akinek igazán fontos, annak nem is nagyon van más választása: elmegy messzire (sokan döntöttek így, de sokkal kevesebben, mint ahányan visszamentek), vagy valahogyan megpróbálja megvédeni azt, amit a saját szabadsága nélkülözhetetlen kere-
teinek gondol.

A koronavírus-járvány kitörése után is azoknak lett igazuk, akik azt mondták, hogy a világ nem lesz többé ugyanolyan, mint előtte. Olyasféle kollektív sokkok ezek, amelyek legalább egy generációra hatóan megváltoztatják az emberi gondolkodást és viselkedését. Ukrajna megtámadásának a hatása erősebb lesz: az európai ember most megint egy fél évszázadra elfelejti azt az egyébként tetszetős gondolatot, hogy a földnek ezen a táján túléltünk már az országok közötti konfliktusok fegyveres erőszak útján történő elrendezésének korszakán. Nem léptünk túl, és ez a tapasztalat a mai felnőtteknek az egész hátralévő életükre ott marad a fejében. Várhatóan fel fog gyorsulni a kiáramlás, nemcsak a közelünkből, keletről, hanem a fejlettebb nyugati régiókból is (Ausztráliának és Új-Zélandnak nemcsak a devizája erősödött sokat február 24. óta, hanem az ingatlanpiaca is). Svédország

és Finnország alighanem belép a NATO-ba a több skandináv ország mellé. Valamilyen formában minden bizonnyal visszatér vagy legalábbis politikai témává válik sok helyütt a sorkötelezettség. Az atomerőművek népszerűsége középtávon akkor is csökken, ha rövid távon a szerepük fölértékelődik: nem fogjuk elfelejteni azt az éjszakát, amikor az oroszok nehéztüzérséggel lőtték a zaporizzsjai reaktort, és valószínűleg nem csak a mémfaragóknak jutott az eszébe, hogy ha ugyanott mondjuk egy szélerőműfarm állna, akkor lövöldözhetnének nyugodtan: legfeljebb a lapátokról visszapattanó repeszdarabokkal kellene vigyázniuk, a bolygót és rajta az életet nem tudnák veszélyeztetni.

A változásban annak a lehetősége is benne van, hogy valami jobb lesz, de ehhez most nagyon erős optimizmus és takarékra csavart realitásérzék kellene. Nehéz elképzelni, hogy a következő években bármi jobb lenne (leszámítva azt az esetet, ha béke lesz, mert most csak olyan békére van lehetőség, ami jobb, mint a háború). Rosszabb lesz, és csak az a kérdés, hogy mennyivel; hogy ideér-e az „ahol lőnek”, vagy csak azok érnek ide, akikre lőttek, mi pedig a sors végtelen kegyeként továbbra is naponta átélhetjük, mennyivel jobb adni, mint kapni.

És a miénk a tanulságok megfogalmazásának a lehetősége is. Ennek a háborúnak (talán mindegyiknek) a szabadság a kulcsfogalma: azért van Európában háború, mert az elmúlt két évtizedben a szabadságot újra és újra hajlandók voltunk elcserélni mindenféle árucikkekre. Nem érte meg, Magyarországnak sem: tizedannyit sem nyertünk az „olcsó” – valójában pár hónapos késéssel a mindenkori világgpiaci árakat követő – orosz gázon, amennyit a harcok kitorése nyomán veszített az értékéből a forint, a tőzsde meg a magyar gazdaság az Oroszországgal kapcsolatos rekordmértékű kiszolgáltatottságunk miatt. És ugyanígy nem érte meg sem Németországnak – az Északi Áramlat 2.-re elpazarolt pénzből tovább növelhették volna a megújuló arányát; most ehelyett lóhalálában kereshetnek másik gáz-exportórt –, sem Franciaországnak (hiába kötöttek együttműködési megállapodást a nukleáris fűtőanyagot gyártó Roszatom-leány Tvellel, a kooperációt a szankciók árnyékában nem lehet tető alá hozni, és morálisan is vállalhatatlan lenne), sem másnak. Úgy fest, a világnak az a része, amelyik szereti „szabad világnak” nevezni magát, nagyon drága leckék árán is csak átmenetileg képes megtanulni, hogy mindig ráfarag, ha a szabadságot áruba bocsátja. Most is alkudoznak róla, hiába van háború: Oroszországgal átmenetileg talán nem, de Kínával folyamatosan. Bizonyos szavakat, kifejezéseket, képeket nem használunk, bizonyos népcsoportokról, vallásokról (beleértve a kereszténységet is), országokról (!) nem beszélünk, úgy téve, mintha nem léteznének, nehogy megsértsük „a világ gyárának” érzékenységét. Nem lesz jó üzlet ez sem, ahogyan nem volt az boltolni az orosz kémekkel, az orosz propagandával, az orosz érdekű és Oroszországból finanszírozott pártokkal, az orosz pénzen megvásárolt (ex)politikusokkal. Egy ideig talán jónak tűnt, előnyös volt a politikai árazás, de a végén, mint a második (meg az első) világháború óta tudjuk, mindig ki kell fizetni a teljes számlát, kamatostul.

Ami pedig Magyarországot illeti, a mi helyzetünk egészen elszomorító, még az elmúlt tizenkét év gyászos mérlegéhez képest is. Rajtaragadtunk az orosz energián, mint légy az enyvpapíron, a miniszterelnökünk hadban áll az EU-val, a régi szövetségesei nem állnak szóba vele, az újabbak egymással sem (és lapítanak a toxikus Putyin-kapcsolat miatt), a NATO nem bízik bennünk, mert azt hiszi – okkal –, hogy Orbán mindent kikotyog Moszkvának, a lengyelek hátat fordítottak nekünk, a csehek és a szlovákok hirtelen távolságtartóvá váltak – maradtak a szerbek, de állítólag az ottani áprilisi választások után ők is befejezik a putyinista kalandot, és megkezdik az átsorolást az európai vágányra. Egyedül vagyunk, aminél egy háború – és Európa minden bizonnal elkerülhetetlen reintegrációja – idején nincs rosszabb pozíció.

Egyszóval valami olyasmit kellene írni, ami április elején is érvényes még. Valamikor úgy alakult – még az előző rendszerben –, hogy április 4-én van a születésnapom.

Jó lenne békében ünnepelni.

Parászka Boróka

Emberevők

74

Újabb feljelentés érkezett ellenem. Nem tudom, hányadik az elmúlt években. Sokadik. Egy kis vidéki rádió csatornáján van egy, a kevésbé hallgatott órákra időzített beszélgetőműsorom. Kedves és izgalmas azokban az időkbén, amikor a beszélgetés, egymásra figyelés, kultúra ismeretlen és nevetséges fogalom – azoknak, akikben mégis dereng valami a dialógus szépségéről és fontosságáról. De egyébként teljesen jelentéktelen kis produkció, a sajtó peremének peremén billeg. Itt felejtett kis semmiség. Emiatt jelentenek fel újra és újra. Nem vagyok kiegyensúlyozott. Etikátlan vagyok. Ezek a vádak.

A politikai harcok idejét éljük, lehetne ebben a műsorban politikáról is beszélni. Nem is tudom, mért nem teszem meg. Cenzúra? Ahhoz túl racionális érvek szólnak a politikai interjúk ellen: előítéletes közegben, nyilatkozatképtelen vagy nyilatkozni nem akaró emberek között erőltetni, eljátszani a rákérdézt, belekérdezt a válasz halvány reménye nélkül is... Minek? Öncenzúra? Ha rajtam múlna, mégiscsak erőltetném, hadd tegyék fel a kérdéseket. Legalább emlékezzünk arra, mi a kérdés, és hogy a kérdezés az egyetlen, elodázhatatlan feladatunk. De hát érzem, hogy a makacskodásom csak a saját lelkiismeretemet nyugtatná. A (nem létező, elbutult, elgyávult) politikusokkal készített interjúk helyett mégiscsak politikáról, a közös jóról kérdezek írókat, újságírókat, civileket (azaz bárkit, akinek nincs politikai tisztsége). Így jelzem, hogy a politika megszűnt, csődöt mondott, a politikai kérdések, problémák nem szűntek meg, cipeljük mind a terhüket. Szóval hoztam is, nem is, adtam is, nem is műsor ez s benne az én szerepem a Marosvásárhelyi Rádió hullámhosszain.

Ma, a nem létező magyar közmédia korában, a magyarországi kirúgósodászlós-kicsinálós cenzúra idején ez is valami, sőt ez a minden. Ez a kis csatorna (nem olyan kicsi, az egész Székelyföldet szórja Brassótól Kolozsvárig, százezrek hallgatják, interneten bárhol elérhető) pótolja a magyar közszolgálatot. Úgy, ahogy, lásd mint fent. És emiatt, a napi így eltöltött egy óra miatt jelentenek fel rendszeresen a román közrádió vezetésénél. „Magyar emberek” – mondanám, ha nem lenne már herótom a magyar politikában akuttá vált magyarembereztől. A sokadik eljárás indul, hogy „a román emberek” (a román közrádió magyarul nem tudó vezetése) megállapítsák: elég kiegyensúlyozottan beszélek-e Orbán Viktorról, a magyar kormányról. Gőzük nincs a döntnököknek, miről van szó. Csak azt érzékelik, hogy az erdélyi magyarok, akiknek a román kötettségvetésből működtetik ezt a rádiót, egymás torkát szorongatják, marják. Orbán Viktor-fétisük, -fóbiájuk, -mániájuk van.

Az eljárás során lefordíttatják a fenti elvek szerint hűtött, moderált interjúimat – jelzett politikus nevét a lehető legritkábban ejtjük ki, a pozitív és negatív személyi kultusz idején ez is az ellenállás eszköze – majd döntenek. Eddig mindig megállapították, hogy kiegyensúlyozott és szakszerű voltam: nincs is esély másra a jelzett körülmények között. És ha valaki értené, hogy az etikátlan, gátlástalan világban milyen igénye van az embernek az erkölcsre, méltányosságra és nagyvonalúságra, nem is csodálkozna ezen. De nem ért itt senki semmit. A magyar választási kampány utolsó heteiben, napjaiban, évekkal a magyar sajtó halála után, már csak a leszámolás, a düh és a demonstratív hatalomgyakorlás működik. Így születik meg az újabb és újabb feljelentés.

Közben az ukrán–oros fronton dúl a háború. Naponta érkezik hír meggyilkolt vagy elrabolt újságíróról. Szándékosan vadásznak a kollégákra az orosz katonák, mással nem magyarázható, hogy ennyi a halott. Az áldozatokról szóló híreket a nemzetközi újságíró-szövetség küldi naponta, nem tudom, mennyi megy át ezekből a tragédiákból a köztudatba, és ha átmege, vajon megfogane bármilyen gyanú, felismerés, sejtelem. Hogy ezek a békeidős pitiáner sajtó elleni áskálódások, feljelentések milyen összefüggésben vannak az újságírók agyonlövésével?

Még a háború előtt beszélgettem Balog Beátával, a szlovákiai *SME* főszerkesztőjével a Szlovákiában meggyilkolt fiatal kolléga, Ján Kuciak emlékművének avatása idején. Kértem Balog Beátát, írjon arról, mi történt a gyilkosság és az emlékműavatás közötti időszakban: erősödött-e vagy gyengült a sajtó védelme és annak a tudatosítása, miért fontos a sajtó szabadsága. Három nappal az avatás után tört ki a háború, Balogot elsodorták a háborús hírek körületeendők. Egy hónap késéssel küldte el a cikket: tömör, sodró erejű összefoglalója annak, hogy az orosz újságírók cenzúrájától, vegzálásától hogy vezetett az út az agyonlövéséig. Hogy ebből a fajta leszámolásból mit vesz át az orbáni Magyarország vagy Fico Szlovákiája? Nem tudom megfejtene ennek az írásnak az erejét. Profi szerző nyilván, lépésről lépésre építkezike, vezet be a sötétbe. Pontosan adatol, informál, de közben rálátást is nyújt, összefoglal, megmagyaráz. És mégis, mindezekon az egyszerű eszközökön túl van valami egzisztenciális erő abban, amit és ahogy ír. Talán az, ahogy Ján Kuciak halálát, a halála utáni következményeket közvetlen közlelről végignézte, végigélte. Hogy nem

csak a bőrén érzi a fenyegetettséget, de megtanult erről beszélni, írni. Vagy megtanult szembenézni az elnyomással, megalázással, a sajtó elleni támadásokkal, a lejárattal, ezzel a lassú őrléssel, amellyel minden szabad gesztust, gondolatot kikezd a rendszer.

Most veszem észre, milyen személytelen szerkezetben beszélek a feljelentésről, mintha a feljelentéseket nem konkrét emberek írnák, és nem személyes viszonyok lennének a leszámolások mögött. Egymás vérét akarjuk? Akarják? Hogy kell ezt megfogalmazni? Én nem akarom másnak a vérét, de azt is nehezen veszem tudomásul, hogy engem viszont – a még beszélő, gondolkodó újságíróét – nagyon is megnevezhető emberek akarnak elhallgattatni. Két nehezen teljesíthető feladattal állok, állunk szemben (ez is de cudar, személyes és kollektív szinten megélni azt, ami egyszerre egyéni és közösségi). Látni a rendszert, a rezsimit, az általános szabályaival, gyakorlataival, mechanizmusai-val. És azt is, hogy ez az emberevő gépezet mind emberekből áll. Egyenként látni az arcokat, a neveket, a gesztusokat, amelyek a leszámolásokat, kivégzéseket végrehajtják.

A választási kampány utolsó napjaiban egy kormánypárti képviselő jön nekem, mint újságírónak: szidom Orbán Viktort – panaszolja a rádiócsatorna hullámhosszain, ahol majdnem egyórás műsoridőt kap. Átlátszó taktikázás: képviselői munkája, teljesítménye nincs, semmibe nem tud kapaszkodni, amivel a kampányhajrában fel tudná hívni magára a figyelmet. Hát támad, primitíven, botrányt keresve. Elszámítja magát, akkora a düh már, az elégedetlenség, hogy nem rám, magára zúdítja a népharagot. Van ilyen: népharag. Talán ez is az orosz–ukrán háború hozadéka. A közeli rombolás, halál, a rettegés felváltja a tehetetlenséget, csírázni kezd az önvédelem. A háborúzó Putyinnal vagy az erős kezű vezető iránti csodálatot erősíti, vagy a véres kezű gyilkos iránti dühöt szítja. A csodálat is, a düh is átszivárog mindenkire, akit a személyi kultusz tart meg, így Orbánra is. És úgy tűnik, most mégiscsak a düh meg a számonkérés az erősebb. „Szidni Orbán Viktort” a kampány utolsó heteiben erénynek minősül. Még akkor is, ha én történetesen minden szidalmazástól távol tartottam magam, és az elmúlt években egyebet sem tettem, mint próbáltam foggal-körömmel, de leginkább racionalitással az értelmes, érvelő kritika területén maradni. Torz és indulatos vita robban ki, amiből igyekszem kimaradni, visszarángatni a bármelyoldali leszámolásból a veszekedést oda, ahol a sajtószabadságról, közszolgálatiságról, politikai felelősségről szóló dialógus zajlik. Hatása van ugyan a higgadtságnak és az érveknek, de érezhetően csak időszakos nyugalom érhető el. Túl nagy a tét, túl nagyok az indulatok, és túl kevés az eszköz ahhoz, hogy hűteni lehessen a helyzetet.

Mindennapos munka megteremteti a békét, legalább itt, az úgynevezett békés övezetben. És amikor csitulnak kissé a szidalmak, amikor sikerül a feljelentésbe beletörödni, hozzáedződni, akkor tárul fel igazán a rettenet. A politikai kannibalizmus abból a kispolgári közegből nő ki, amelyben hosszú idő óta élünk, amelyet tényleg békésnek és biztonságosnak hittünk. A szitkozódók, politikailag elkötelezettek, nyíltan és demonstratívan lojálisak mögött felsejlenek az életutak. A családi összefonódások, a klientúrák szövődéke, a félműveltség, alulinformáltság, a sznobizmus, a boldogtalanságok vagy majdnem

boldogság. Az az ígéret, amit a rendszerváltás hozott, és amelyet nem váltott be. A majdnam felszabadulás.

Megfelelő GDP kell az egészséges öntudathoz és önértékeléshez – hangzik el intim, itthoni beszélgetésünkben. Megütközöm: hogy jön ide a GDP? Egy egész nap kell, amíg végre megértem, hogy mennyire nem elég egyszer jóllakni. Mennyire veszélyes egyszer sem jóllakni. Hogy az egész vircsaft, a csontig hatoló gyűlölet, az egymás szomszédaival, barátaival, közvetlen kollégáival való leszámolás mind az éhségtől és kielégületlenségtől való rettegeből származik. Nem szimbolikus vagy átvitt értelemben. Hanem egészen konkrétan. Egymástól féltünk minden morzsát, minden falatot. Ezért lehet mindent megtenni azokkal, akik a hiányalapú rezsimek tagjai. És ezért képes mindenre az, akire rázáródtak ezek a rendszerek. Mert nincs ígéret a holnapi esélyre, a mai jóllakásra sem.

Az orosz–ukrán háború a kiéheztetés és a kiéheztetettek háborúja. Mindenféle értelemben kiéheztetettek: információs, szociális, kulturális, lelki értelemben. A vérszomj a pótlék. És bármennyire is távol tartanánk magunkat, bármennyire is elutasítanánk: az éhség nagy úr. Az éhség az egyetlen úr, és mindnyájan engedelmes szolgálói vagyunk. A frontvonalak már itt vannak, a frontvonalak mögött már felsorakozott mindenki. Csak az első lövés nem dördült még el. A már nem béke, még nem háború pillanatait éljük.

Végel László

77

Kisebbségek a kispadon

Különös hetek és napok! Ukrajnára hullanak a bombák és a rakéták, a lerombolt városokat orosz tankok kerítik körül, az orosz haderő ágyúzza a kórházakat, az iskolákat, az óvodákat, a színházakat, nem kíméli a civileket, gyerekeket gyilkol, immár vagy hárommillió ember hagyta el a hazáját, miközben Magyarországon ünnepelnek. Az általános veszély közepette az ország ünnepli március 15-ét, a '48-as magyar forradalom napját. Tavaly ezen a napon a karanténban Anikóval azon töprengtünk, hogy a legjobb lenne a szobába bezárkózva kitűzni a kokárdát – és hallgatni. Mit kellene tenni ma? Kívül maradni? Hallgatni? Semlegesnek lenni? Tegyük úgy, hogy nem érdekel bennünket? Legyünk boldogok, ha kimaradunk?

Egy évvel ezelőtt március 15-én egyféle karanténban Illyés Gyula *Petőfijét* olvastam, de azóta sokat változott a világ, ezúttal nem Petőfiről olvastam, nehogy eszembe jusson, kik ölték meg a költőt a segesvári csatatéren. Inkább Illyés Mária gondosan szerkesztett *Naplójegyzetek, 1956–57* című könyvét veszem elő. A 2016-ban kiadott könyvet akkoriban frissiben olvastam, most azonban minden egyes mondat többletjelentéssel bír. A címdalton egy budapesti romokban álló ház fotója látható. Illyés Gyula napról napra jegyeze-

tel, és beszámol az orosz rombolásról. „Az agyonágyúzott házsorok tövében a járda olyan lucskos-sáros, akár egy tanyai dűlőút; olyan egyenetlen is; itt is, ott is leomlott ház romdombjára fut fel.” A könyvben számos ilyen fotó látható. Harkivra gondolok. Illyés már az első napokban pontosan tudja, miről van szó. „Hruscsov és Bulganyin ilyenformán ragaszkodik a sztálini korszak területi hódításaihoz.” Újra Ukrajnára gondolok. „...az oroszok beásták magukat a klinikák tetejére és lövik a járókelőket.” Többször is visszatér ahhoz, hogy a szovjet propaganda 1956 kapcsán fasizmusról beszél. Nem csak a propagandisták, hanem az írók is, köztük Solohov. Ukrajna „denácifikációjára” gondolok. Ismerős narrativa, vagy nem? Illyés kiáltványokat ír, szervezkedik és jegyzetel, miközben az ablaktáblákat meg-megrázza egy-egy ágyúlövés. Egy nap a londoni rádióban ezt hallja: „Mélységesen szégyelljük, hogy nem tehetünk semmit Magyarorszáért.” Újra Ukrajnára gondolok. Illyés Gyulát ezek után némileg vigasztalja, hogy a francia írók kiálltak a magyar forradalom mellett. Köztük Jean Paul Sartre. „Szíve és elméje értünk tüzel, ellenségeinket sújtja. Ösztönösen is már a mi igazunkat védi.” Illyés Mária a függelékben közli a francia írók nyílt levelét a szovjet intervenció ellen, amelyet Sartre mellett aláírt többek között Vercors, Claude Roy, Roger Vailland, Simone de Beauvoir, Jacques Prévert és még sokan mások. Ezek után némi reménnyel olvasom Ljudmila Ulickaja orosz íróny nyílt levelét az orosz invázióról. „De már ma, amikor a világ még magához sem tért a sokkból, bizony kimondhatjuk: lesz per és ítélet. Hogy milyen néven vonul be a történelemben, ma még nem tudjuk – nem nürnbergi, nem hágai –, de per és ítélet lesz. Hogy még a bűnös életében vagy a halála után, ma még ezt sem tudjuk.”

Éppen a legrosszabbkor, az orvosi vizsgálatról hazatérve kissé fáradtan ágnak dőltem, de alighogy elszunnyadtam, csengetés ébresztett, valakik igencsak durván verték az ajtót. Ki az, kérdezi a feleségem. A *Szerb Haladó Párt*, hallottam. Jellemző! Mivel a csengetésre senki sem nyitott ajtót, úgy vélték, hogy a csengetésre és a párt nevének hallatára kötelező ajtót nyitni, ha az ajtó nem nyílik, akkor verni kezdik. Kezdődik a szerbiai választási kampány, én pedig megtanultam, hogy mi a különbség a pártok között. Ha csengetnek, majd verik az ajtót, akkor a kormánypártok aktivistái várnak az ajtó előtt, ha pedig csak kopogtatnak, akkor az ellenzékiek.

A vajdasági magyaroknak ebben az évben nem lesz nyugodalmuk, oda a délutáni szieszta. Főleg a magyar kettős állampolgárok elfoglaltsága lesz óriási, mert vagy hatszor-hétszer is voksolnak. A VMSZ teljes gőzzel kampányol. Pásztor István pártelnök a szabadkai *Hét Nap*ban bejelentette, hogy a Fideszen kívül nincs más párt, amelynek „releváns véleménye lenne a határon túli magyar közösségről. Ha az ellenzék mondatot fogalmaz meg a határon túli magyarokról, beleértve a vajdasági magyarokat is, akkor az korlátozó, megvonó, lebecsülő, veszélybe sodró.” A *Szabad Magyar Szó* portál szerint a VMSZ aktivistái számos településen kezükbe vették a választás lebonyolítását, hogy megoltalmazzák a vajdasági magyarokat az ellenzéki áfiumtól. Többé nem a Szerb Posta postásai kézbesítik az április 3-i magyarországi országgyűlési választás és országos népszavazás szavazólapjait, hanem a Vajdasági Magyar Szövetség aktivistái. Nem véletlen vállalkozás,

hiszen időközben a magyarországi választási iroda elismerte: a határon túlról levélben szavazók listáján több mint 15 ezer halott is lehet. Ezenkívül a magyar útlevel birtokában jelentős számban a „hanyatló Nyugatra” távozott sok fiatal vajdasági magyar választópolgár. Nem kallódhatnak el a szavazólapok! Előfordul, hogy az aktivisták nem viszik házhoz a szavazólapokat, hanem üzenetet küldenek a szavazópolgároknak, hogy a helyi pártirodán voksoljanak. Pásztor István pártelnök ígéretet tett rá, hogy az aktivisták mindenben segítenek a polgároknak. Pártirodákban voksolni – pártaktivisták önzetlen támogatásával. Olvassuk Mikszáth Kálmán remek regényét, a *Két választás Magyarországot*. De nem folytatom, a bölcs Mikszáthnak mindig igaza volt: „Nincsenek többé hazugságok, csak rossz szemmérték van és gyenge ítélő erő.”

Mikszáthot olvasva többször is megfordul a fejemben a bizarr gondolat, hogy a választási mutyikat előbb találták ki, mint a választásokat. Ehhez kapcsolódik az is, hogy az egypártrendszerű mutyikat a többpártrendszer szinte tökélyre emelte. A kisebbségi világ még ezt is túlhaladta: visszatért az egypártrendszerhez. A kilencvenes években még voltak illúziók, hogy a demokratikus fordulat a kisebbségben is plurális világot teremt. A vajdasági magyar közéletben azokban a kockázatos időkben a magyar polgárok tömegesen járultak az urnák elé, mindazok ellenére, hogy akkoriban a hatalom gyanakodva szemlélte, mivel az etnikai jellegű autonómiákban szecessziós szándékot gyanított. Ma a Vajdaságban erről szó sincs, a kormánypárt politikusai lelkesen bátorítják a magyarokat, járuljanak az urnák elé, szavazzanak a pártjukra. Külön buzdítják őket, hogy a saját nemzeti tanácsukra is szavazzanak. Mindezek ellenére a magyarok csupán 25-30 százaléka voksol a magyar nemzeti tanácsra, amelynek létét a budapesti politikusok óriási vívmánynak találják. Végső fokon azonban nem sokat számít a részvételi arány, a nemzeti tanács akkor is megalakulna, ha csupán tíz százalék választaná meg. Az alacsony részvétel eddig nem okozott gondot a kisebbségi politikusoknak, hiszen az komoly kérdéseket vetne fel.

Mindezek után megkockáztatható az, hogy kisebbségben inkább csak imitálják a „nagyokat”. Ezekben a közösségekben is lezárult a rendszerváltás és megszületett a múlt. A kilencvenes évek általános eufóriájában szinte lehetetlen volt felsorolni, hogy a kisebbségi politikai elit miféle nagy terveket sző. Ezt a periódust – Bibó szavaival – a túlfeszített lényeglátás jellemezte, amely azonban nagy mozgósító erővel bírt a kisebbség körében. Elegendő emlékeztetni a hárompillérű autonómiára vagy az önálló magyar iskolarendszerre. Ez is a rendszerváltási illúziók közé tartozik, mint a „nyugati életszínvonal” vagy a demokratikus értékek robbanásszerű virágzása. A kezdet kezdetén úgy tűnt, hogy ezekben a közösségekben is lehetséges a többpártrendszer, idővel azonban kiderült ennek az ellenkezője. Elvben ugyan létezhetnek más kisebbségi pártok, amelyeknek azonban a közéletben nincs fontosabb szerepük, amennyiben nem integrálódnak az anyaországi politikai mezőnybe, avagy nem érdemli ki saját államuk politikai elitjének támogatását. Kiderült, hogy Budapestnek is, Belgrádnak is megfelel a kisebbségi egypártrendszer, ennek köszönve saját alkupozíciójukat nem za-

varja semmiféle verseny a kisebbségi elitek részéről. Az egypárti kisebbségi politikai elit könnyebben integrálódik az országos többpárti parlamentáris rendszerbe. Az új politikai osztály tagjai, köztük a kisebbségi nábobok is bebetonozzák saját pozíciójukat. A konfrontatív színezetű lényeglátó politikát fokozatosan felváltja az uralkodó pártokkal közös nevezőre jutó, „baráti szimbiózist” képviselő politika, amely többé nem fogalmaz meg semmilyen nemzeti radikalizmust a nemzeti többség iránt, ám a régi retorikát sem lehet teljesen megtagadni, mert ezzel végleg elvesztené a választók bizalmát, ezért a radikalizmus befelé irányul, tehát megosztó lesz. A rendszerváltás lezárulása után a kisebbségi politikában nagyobb fordulatok nem várhatók, legfeljebb részleges elitcserére kerül sor az egypártrendszerű struktúrán belül, ami azonban nem a választói akarat következménye, hanem az anyaországi politikai játszmák függvénye. Stabil helyzet születik, amikor az anyaországi kormány és saját államuk kormánya között kifejezetten jó viszony áll fenn. Napjainkra ez az időszak jellemző.

Ennek a politikának természetesen vannak parciális sikerei. A magyar–szerb barátság meghirdetésével, a szoros „baráti szimbiózisnak” köszönve szinte varázsszóra megszűnt a kormányzati médiumokban sokáig kurrens kisebbségellenes narratíva, a kisebbségi nómenklatúra helyi önkormányzatokban pozíciókhoz jut, s elfoglalják a helyüket az úgynevezett „kisebbségi bárók”, akik élvezik mind az anyaországi uralkodó párt, mind saját államuk vezetőinek bizalmát, s ennek következtében a hétköznapi életben gyakran megkönnyítik a kisebbségi polgárok helyzetét. Hátránya azonban az, hogy az uralkodó pártokhoz való szoros eszmei kötődéssel a kisebbségi párt kilép az egyenlő távolságtartásból fakadó alkupozícióból, és belép saját államának és az anyaországnak a politikai konfliktusaiba, aminek nem lenne sajnálatos következménye, ha ezek a konfliktusok nem lennének élesek és durvák, mint ahogy jelenleg Magyarországon és Szerbiában nagyon is robbanékonyak. Ennek köszönve a kisebbségi párt abba a csatatérbe lép, amely nem az övé. Önmagában ez sem jelentene csapdát, amennyiben a kisebbségben több egyenrangú, különböző eszmei színezetű párt létezne. Mivel azonban ez nincs, az egyetlenegy párt legalább jelképesen betuszkolja a kisebbséget abba a konfliktusba, amely nem az övé, és amelynek végső kimenetelében nem szólhat bele. Magyarán: bármelyik csapat is a győztes, a lelátó egyik része a kispadon ülő szurkoló ellen fordul.

A kisebbség issza meg a levét, bár a labdába sem rúgott.